

I. Działalność krajowych i międzynarodowych organów ochrony prawnej

Ochrona prawna to stała działalność podejmowana w sposób zorganizowany i w celu ochrony ogólnego porządku prawnego oraz praw podmiotowych. Wyróżniane są dwa podstawowe ujęcia ochrony prawnej: przedmiotowe – rozumiane jako ochrona ogólnego porządku prawnego oraz podmiotowe – rozumiane jako ochrona indywidualnych praw podmiotowych każdej jednostki.

Organy ochrony prawnej dzielą się na:

- 1) **organy rozstrzygające** (jurysdykcyjne, orzekające):
  - a) organy sądowe (sądy, trybunały)
  - b) organy quasi-sądowe (m.in. izby morskie, sądy arbitrażowe, Urząd Patentowy, samorządowe kolegia odwoławcze)
  - c) organy pozasądowe (m.in. Policja, Straż Miejska, Straż Graniczna)
- 2) **organy pojednawcze** (m.in. instytucja mediatora, zakładowa komisja pojednawcza)
- 3) **organy kontroli legalności/przestrzegania prawa** (m.in. Prokuratura, Najwyższa Izba Kontroli, Policja, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego)
- 4) **organy pomocy prawnej** (m.in. adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, doradca podatkowy, rzecznicy praw i wolności – Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka i inni)

Rozdział VIII Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zawiera najważniejsze uregulowania w zakresie funkcjonowania **organów rozstrzygających** w Polsce. Jak stanowi Konstytucja RP, sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz, tj. od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Zgodnie z treścią art. 45 Konstytucji: „*Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.*” Oznacza to, że każdy obywatel ma w Polsce tzw. prawo do sądu. Sędziowie, zaś, w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom, o czym stanowi art. 178 ust. 1 Konstytucji RP. Niezawisłość sędziowska oznacza, że sędziowie w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości podlegają tylko ustawie oraz własnemu wewnętrznemu przekonaniu oraz nie podlegają żadnym zewnętrznym wpływom na to, w jaki sposób rozpatrują sprawy.

„Organy pojednawcze obejmują grupę organów ochrony prawnej powołanych do udziału w działalności pojednawczej (zakładającej ugodowe załatwienie sporu drogą porozumienia samych stron konfliktu) i odpowiednio w tym celu zorganizowanych (...) przyjęło się wyróżniać dwa podstawowe (modelowe) rodzaje organów pojednawczych (...) Mediator (pośrednik) to podmiot trzeci, niezaangażowany w spór niemający kompetencji rozstrzygających, którego rolą jest stworzenie warunków do bezpośrednich negocjacji między stronami sporu i wpływanie na strony w celu doprowadzenia do zawarcia ugody. Rozjemca (koncyliator) to podmiot (z zasady ciało kolegialne) uprawniony do opracowania i przedstawienia stronom sporu propozycji, co do sposobu jego zażegnania. (...) wyłącznie od stron zależy czy, i na jakich warunkach spór zostanie rozwiązany (...) Rolą mediatora lub koncyliatora jest jedynie ułatwienie im tego zadania.” (źródło: *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., 3 Wydanie, Wydawnictwo WoltersKluwer, Warszawa 2011)

Organy kontroli legalności/przestrzegania prawa stanowią dużą i niejednorodną grupę organów ochrony prawnej, których zadaniem jest sprawowanie kontroli nad przestrzeganiem

przepisów prawa. Oprócz uprawnień kontrolnych, mogą mieć również uprawnienia nadzorcze czy korygujące niezgodne z prawem zachowania.

Działania **organów pomocy prawnej** mają na celu ochronę praw obywatelskich oraz ochronę interesów indywidualnych. Zadaniem tych organów jest zapewnienie tego, aby każda jednostka będąca podmiotem stosunków prawnych miała możliwość realizacji swoich praw podmiotowych.

Podmioty mogą dochodzić realizacji swoich praw również przed **międzynarodowymi organami ochrony prawnej**, w tym przed trybunałami i sądami międzynarodowymi. Do najważniejszych trybunałów i sądów międzynarodowych zaliczamy, m.in.:

- 1) Europejski Trybunał Praw Człowieka (którego funkcjonowanie opiera się na przepisach Europejskiej Konwencji Praw Człowieka)
- 2) Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (którego funkcjonowanie opiera się przede wszystkim na przepisach traktatów założycielskich Unii Europejskiej, tj. Traktatu o Unii Europejskiej oraz Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej)
- 3) Międzynarodowy Trybunał Karny (którego funkcją jest ściganie i rozstrzyganie spraw dotyczących zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych, a także zbrodni agresji)

II. Mediacje i sposoby pozasądowego rozwiązywania sporów

„Mediator (pośrednik) to podmiot trzeci, niezaangażowany w spór niemający kompetencji rozstrzygających, którego rolą jest stworzenie warunków do bezpośrednich negocjacji między stronami sporu i wpływanie na strony w celu doprowadzenia do zawarcia ugody.

(...) wyłącznie od stron zależy czy, i na jakich warunkach spór zostanie rozwiązany (...) Rolą mediatora lub koncyliatora jest jedynie ułatwienie im tego zadania.”

„Uprawnienia mediatora koncentrują się na stworzeniu stronom sporu odpowiednich warunków do zawarcia ugody w postępowaniu mediacyjnym, przyjmującym zawsze formułę fakultatywną. Zawarcie porozumienia przez strony sporu przed mediatorem wyklucza potrzebę dalszego prowadzenia postępowania przed organami państwowymi.”
(źródło: *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., 3 Wydanie, Wydawnictwo WoltersKluwer, Warszawa 2011)

Przebieg mediacji **w sprawach karnych** – jak stanowi art. 23a § 1 Kodeksu postępowania karnego: *„Sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym, o czym się ich poucza, informując o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści art. 178a.”*

Wszczęcie postępowania mediacyjnego w postępowaniu karnym wymaga więc, co najmniej, zgody pokrzywdzonego. Również udział oskarżonego jest dobrowolny. Postępowanie mediacyjne w sprawie karnej może odbyć się zarówno na etapie postępowania przed sądem, jak również na etapie postępowania przygotowawczego, prowadzonego przez prokuratora. Odmowa uczestniczenia w mediacji nie ma negatywnych skutków dla żadnej ze stron postępowania. Postępowanie mediacyjne prowadzi się w sposób bezstronny i poufny.

Przebieg mediacji w **sprawach cywilnych** – również w postępowaniu cywilnym mediacja jest dobrowolna. Zgodnie z treścią art. 183¹ § 2 Kodeksu postępowania cywilnego „*Mediację prowadzi się na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony na mediację.*” Mediacja może zostać przeprowadzona jeszcze przed wszczęciem postępowania przed sądem, ale również w toku sprawy i na każdym etapie postępowania. W umowie o przeprowadzenie mediacji strony mogą wskazać osobę mediatora lub sposób jego wyboru. Postępowanie mediacyjne nie jest jawne, a osoba mediatora zobowiązana jest do zachowania bezstronności. Pozytywnie zakończone postępowanie mediacyjne kończy się zawarciem ugody przez strony, jak stanowi art. 183¹⁴ § 1 Kodeksu postępowania cywilnego „*Jeżeli zawarto ugody przed mediatorem, sąd (...) na wniosek strony niezwłocznie przeprowadza postępowanie co do zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem.*” Ugoda zawarta przed mediatorem, jeżeli została zatwierdzona przez sąd, ma moc prawną ugody zawartej przed sądem.

III. Możliwość udziału obywateli w konsultacjach publicznych oraz w procesie stanowienia prawa

Konstytucja RP gwarantuje obywatelom prawo do wypowiedania się w najważniejszych kwestiach dotyczących państwa, co wyrażają między innymi przepisy:

- 1) „*Art. 4. 1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. 2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio.*”
- 2) „*Art. 54. 1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.*”

Konsultacje społeczne polegają na publicznym przedstawieniu przez przedstawicieli władz planowanych działań mających bezpośrednie oddziaływanie na życie i codzienność obywateli. Z reguły konsultacje społeczne dotyczą zmian w prawie, zmian w organizacji życia publicznego, podejmowania decyzji w zakresie inwestycji.

Władze publiczne (w tym, rada gminy, rada powiatu) określają uchwałą zasady i tryb przeprowadzania konsultacji społecznych z mieszkańcami.

Ponadto, Konstytucja RP przyznaje obywatelom inicjatywę ustawodawczą. **Obywatelska inicjatywa ustawodawcza** nie dotyczy jednak projektu ustawy budżetowej oraz ustaw dotyczących bezpośrednio finansów publicznych, a także projektu ustaw zmieniających Konstytucję. Jak stanowi art. 118 ust. 2 Konstytucji RP „*Inicjatywa ustawodawcza przysługuje również grupie co najmniej 100 000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu. Tryb postępowania w tej sprawie określa ustawa.*”

Podstawa prawna:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483)
- 2) Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm.)
- 3) Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296 z późn. zm.)
- 4) Ustawa o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli (Dz.U. 1999 nr 62 poz. 688 z późn. zm.)

Literatura:

Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa, Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., 3 Wydanie, Wydawnictwo WoltersKluwer, Warszawa 2011